

Fábián Fanni: A komolyzenei attitűdformálás befolyásoló tényezői és lehetséges szinterei

Az attitűd, a hozzáállás vagy magatartás egy intuíció, mely valamilyen konkrét cselekvésre készíteti az embert. (Csapó: 2000) A komolyzenéhez fűződő hozzáállást befolyásolhatja a családi háttér, társadalmi státusz, a családban látott minta, az iskolai oktatás, illetve iskolán kívüli nevelési szintek, egyéb előzetes tapasztalatok, vagy éppen a kulturális és közművelődési intézmények. (Bakacsi: 2012; Janurik: 2007) A következőkben azok az aspektusok kerülnek előtérbe, melyek a zenei attitűdformáláshoz hozzájárulnak, tágabbtól az egyre szűkebb értelmezésekig.

Kultúra és kulturális globalizáció

A kultúrameghatározások esetében rengeteg különféle megközelítés létezik, melyek több esetben azonosulnak egymással, de tudományterületenként, kontextusonként eltérőek lehetnek. Raymond Williams (1965: 57-70) is három területre osztva határozta meg a kultúrát, mint kifejezést és mint jelenséget: a kultúra az emberiség és a társadalom tökéletesedésének állapotát vagy folyamatát jelenti, amelyek időtlen rendet alkotnak. Másrészt a kultúra az értelem és a képzelet műveinek összefoglaló neve, amely képes megtartani az ember tájékozottságát és gondolatait. Harmadrészt pedig tárgyasítja a kultúrát, ahol a kultúra értékeket közvetít, jelentéstartalommal bír, például a művészeti és tudományágakban, intézményekben vagy az emberi magatartásban.

Bár a globalizáció, mint folyamat már évezredek óta jelen volt a társadalmakban, a 20. század utolsó harmadában végbemenő változásokat nem lehet a korábbiakhoz hasonlítani. Ekkor kezdett a kulturális termelés és fogyasztás globális rendszerré alakulni. (Bayer: 2002) A kulturális globalizáció egyik fő képviselője a média, mely az 1970-es évektől folyamatosan meghatározza a kulturális termelést és fogyasztást, elsősorban a nyugati, populáris kultúrák termékeit népszerűsítve. Az információs társadalom kialakulásával, a telekommunikációs eszközök fejlődésével és az internet megjelenésével pedig még több inger éri a társadalmat, mely általában egy homogenizált tartalommal bír, így elősegítette a tömegkultúra kialakulását és térhódítását. (Bayer: 2002)

Magaskultúra és tömegkultúra

Számtalan megközelítés létezik a magaskultúra és a tömegkultúra meghatározására, elkülönítésére. A 20. században eleinte a tömegkultúra, vagy más néven népszerű kultúra és annak termékeinek lealacsonyításán volt a fókusz, az öntudat, az önálló ítélet rombolásával (Horkheimer - Adorno: 1944), vagy mint a kulturális javak elpusztításával (Arendt: 1959) azonosították. Azonban a '70-es és '80-as években már nem a magaskultúra (vagy más néven elitkultúra) leegyszerűsített formáját, utáncolatát vélték felfedezni bennük, hanem bár teljesen más jelleggel, de ugyanúgy értékes alkotásoknak tartották őket. (Wessely: 1998) A két fogalomkör határai az idők során folyamatosan változtak, hiszen ami például a történelem korábbi szakaszában populárisnak számított, ma már gyakran a magaskultúra részét képezi. Ha azonban lényegi ponton eltérne a két kultúrátípus egymástól, nem változhatna megítélésük és besorolásuk az évtizedek, korszakok során. Így elsősorban az különbözteti meg őket egymástól, hogy milyen a fennmaradhatóságra való képességük, mely művek és alkotások képesek kiállni az idő próbáját. (Bárány: 2014)

A fogyasztói társadalom igényeinek változása hozzájárul ahhoz, hogy a népszerű kultúra és a magaskultúra eltávolodjon egymástól. Ugyanis bizonyos kulturális termékekhez csak bizonyos társadalmi réteg szereplői jutnak hozzá. Ezért a komolyabb művészeti ágak szubkultúrává alakultak ki és nem is képesek arra, hogy ezen túl nőjenek. Azonban ez nem azt jelenti, hogy a kultúra eme szegmenseit csak azok fogyaszthatják, akik rendelkeznek azzal a képességgel, képzettséggel, mellyel képesek az alkotók és művészek által átadott módon felfogni és átélni a műveket. (Kapitány és Kapitány: 2009) Hanem érzéseket, saját gondolatokat tud kiváltani belőlük, melyek ha nem is minden esetben pozitív, de meghatározó élményeket tudnak nyújtani. A magaskultúra elemei alatt elsődlegesen a komolyzenét, a színházat, a képzőművészetet és a szépirodalomt értjük. (Kuti: 2009)

Szabadidő és kulturális fogyasztás a fiatalok szemszögéből

Először érdemes meghatároznunk, pontosan kiket is értünk ifjúság alatt. Akár csak a tömegkultúra-magaskultúra viszonyról, erről a fogalmi körrel szintén sokféle megközelítés létezik, szociológiai, pszichológiai, biológiai, de területenként (pl. országonként) eltérő definíciókkal találkozhatunk ezzel kapcsolatban is. (Nagy et al: 2016; Andorka: 2006) Az Európai Unió Ifjúsági Stratégiája a 15-29 éves korosztályt nevezi fiataloknak (EU: 2009), azonban az empirikus kutatási részben a 18-29 évesekkel fogunk foglalkozni, ennek részleteit egy későbbi tanulmány fogja bemutatni.

Az utóbbi évtizedekben, különösen 1989-es magyarországi rendszerváltás után jelentős változások mentek végbe a kulturális fogyasztás, a kultúraközvetítés és a kulturális orientálódás kapcsán, melyet a korábban említett tényezők (kulturális globalizáció, magaskultúra-tömegkultúra határainak alakulása) mellett nagy mértékben meghatároznak a szabadidő és annak kereteinek változásai. (Fekete és Tibori: 2016)

A 2000-es években végzett ifjúságkutatások alapján a fiatalok egyre csökkenő érdeklődést mutattak az aktív szabadidős tevékenységek iránt, beleértve a kulturális szférát, a magaskultúra és populáris kultúra különböző területeit. A kulturális érdeklődés összefügg demográfiai jellemzőkkel, az életkorral és sajátosságaival. Az elitkultúra termékeit elsődlegesen az 50 év feletti korosztály, valamint a magasabb iskolai végzettséggel, például diplomával rendelkezők fogyasztják. Ennek arányát tekintve, elnöiesedés jellemzi szintén a színházi előadások, kiállítások,

hangversenyek látogatóit. (Kuti, 2009) A filmek, mozik és könnyűzene világa iránti érdeklődés is csökkenést mutat be, pedig az internet térhódítása miatt a fiatalok könnyebben tudnak tájékozódni és hozzájuk férni. Bár élnek az új technikai vívmányok használatával, mégis egyéni és passzív aktivitásra használják őket elsődlegesen. Kevésbé preferálják vagy választják a társas, közösségi elfoglaltságokat, mely jellemző a kulturális tevékenységeikre is. (Bauer: 2011) A kultúra és közművelődés intézményeibe a szociálisan elszigetelt emberek, akárcsak a társadalomban valamilyen okból (területi, gazdasági hátránnyal rendelkező stb.) periférián szereplők nehezebben tudnak bevonódni. (Hunyadi: 2004; Kuti: 2009)

Művészeti nevelés és a köznevelési intézmények, mint attitűdformáló színterek

A művészet megélése alapvető emberi szükséglet, alkotásai pedig az egyik legrégebbi kifejezési módnak felelnek meg. (Váradi, 2010; NAT: 2020) A művészeti, azon belül a zenei nevelés intenzitását több tényező befolyásolhatja. Az emberi képességek fejlesztése, a nevelés, különösen gyermekkorban kiemelt jelentőséggel bír, melynek a szülő rendkívül fontos szereplője (Rousseau: 1997). A családi nevelés, a családi minta nagy mértékben tudja befolyásolni, hogy a gyermek az őt érő impulzusokat, például a művészetet és annak képviselőit hogyan ítéli meg. Rendkívül sokat számít, hogy egy szülő a gyermekével töltött időt milyen minőségben tudja eltölteni, énekel, vagy rajzol vele, megjelenik-e a kreativitás, a zene megismerése a mindennapjaiban. (Váradi: 2010)

A legfrissebb, 2020-ban megjelent Nemzeti Alaptanterv a köznevelés intézményeiben elsősorban az értelmi és érzelmi intelligencia egyensúlyának megteremtését és fejlesztését tűzi ki célul. Az esztétikai alapfogalmak megismerését, elsajátítását, az alkotómunka iránti szükséglet kialakulását tervezi előtérbe helyezni, valamint a zenehallgatást, mint tevékenység megszerettetését. (Váradi: 2020), figyelembe véve az életkori sajátosságokat és kognitív képességeket. A népzenei és a magyar népdalkincs megismerésétől kezdve indul az út a zenei írás-olvasás elsajátításán át egészen a magasművészeti alkotások megismeréséig. A közös éneklés, zenélés a közösségfejlesztés egy rendkívül fontos típusa, melyben a gyerekek az elsajátított tudásukat (egy nem mindennapi tanulási környezetben (Deme: 1994, idézi Juniki: 2020) közösen tudják leképezni, egymáshoz alkalmazkodva, mégis kifejezve önmagukat, így egy közös, akár áramlatélményben tudnak részesülni. (Bang: 1980, idézi Juniki: 2020)

A közoktatásban a megismerés és a komolyzene között az énekórák jelentik a hidat, így a tantárgy kapcsán szerzett élmények jelentősen befolyásolják az attitűd alakulását. A gyerekeknek a zenei folyamatok aktív tagjaivá kell válniuk, ugyanis ez az aktivitás szükséges a zenei megismeréshez, befogadáshoz. (Bakacsi: 2012) Azonban jelenleg az egyik legnagyobb feszültségfaktorként rendelkező tárgynak minősül, mely gyakran párosul apátiával és érdektelenséggel is, így a legtöbb esetben kevésbé számít motiváló színtérnek. (Janurik: 2007) A köznevelés egy másik fontos intézménytípusa az alapfokú művészeti iskola, amelyek a konkrét zeneoktatási, -nevelési funkciója miatt sajátos kultúraközvetítő színtérnek is tekinthető.

A közművelődési intézményrendszer komolyzene-támogató szerepének értelmezése

A közművelődési intézmények a társas tevékenységek és a kultúra, a közösségi művelődés legfontosabb színterének számít. (Vitányi, 2004) A települési önkormányzatok kiemelt feladata a művelődéshez való jog és a kulturális élet szabadságának biztosítása. (Ponyi: 2015) Szakmai, infrastrukturális és személyi feltételek alapján több színterét különböztethetjük meg a közművelődés intézményeinek, azonban mindegyiknek elérhetőnek, nyitottnak kell lennie a közösségi tevékenységek, művelődő közösségek számára, elősegítve a kulturális értékteremtésüket. Lakosságszámukat figyelembe véve a településeknek közművelődési alapszolgáltatásokat kell ellátniuk, melyet az 1997. évi CXL. törvény fektet le. A hét alapszolgáltatást a következőképp értelmezhetjük a komolyzene és az ifjúsági korosztály dimenziójában:

- művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása: bemutatók, koncert-, próbalehetőség biztosítása a művészeti csoportok számára.
- a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése: gyerekek és fiatalok művelődésének segítése, lelki egészség megőrzését szolgáló, akár zenével kapcsolatos tevékenységek szervezése.
- az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása: specifikusan a témára szabva iskolarendszeren kívüli folyamatos önképzés, önművelés, szakkörök, klubok alakításának lehetősége.
- a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása: helyi művészeti, zenei közösségek értékeinek tovább-örökítése (pl. fúvószenekarok öröksége).
- az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása: zeneművészeti foglalkozások létrejötte, előadóművészeti tevékenység gyakorlása.
- a tehetséggondozás- és -fejlesztés feltételeinek biztosítása: a művészetben kiemelkedő, hátrányos helyzetű fiatalok tehetségének kibontakoztatásához, fejlesztéséhez lehetőségek biztosítása.
- a kulturális alapú gazdaságfejlesztés: a helyi zenei örökséget kreatívan felhasználja a helyi gazdaságfejlesztéshez.

Az ifjúság szempontjából rendkívül fontos, hogy ezek az alapszolgáltatások, a település paramétereire idomulva megfelelően megjelenjenek. Hiszen a közösségi, társadalmi bevonódás, az élethosszig tartó tanulás, a művészeti tevékenységek, a hagyományörzés mind a gyermekek és a fiatalok sajátos fejlődéséhez ad hozzá, és igyekszik teret, valamint eseményeket biztosítani a közösségi művelődésükhöz. A kulturális életben való részvételüket, kultúrafogyasztásukat, jelen téma esetében a magaskultúra és azon belül a komolyzene termékeinek megszerettetését tehát nagy mértékben meghatározhatja, ha a település elegendő figyelmet fordít a fiatalok bevonására.

Összegzés

A kutatás elméleti háttérében először egy nagyobb, tág értelmezésből indul ki a gondolatmenet, a kulturális globalizáció ugyanis nagy mértékben meghatározta nem csak a 20., de a 21. század kulturális fogyasztását is. Az elnyugatiasodó termelés folytán egyre jobban előtérbe kerülnek a népszerű kultúra elemei, mely igényeket alkot és igényeket alakít, ezzel növelve a magaskultúra és a tömegkultúra képviselői közötti szakadékot. A fiatalok kultúrafogyasztását jelentősen meghatározza a családi minta, előzetes tapasztalatok, társadalmi státuszuk, illetve a tevékenységeikre az individualizmusra való hajlandóság jellemző. Kevésbé részesítik előnyben a

társas tevékenységeket a szabadidejük eltöltésekor, így a közösségi művelődésben való részvételük gyakran falakba ütközik. A köznevelésnek kiemelt feladat a tudatos, zeneszerető gyermekek nevelése, fontos azonban a bizalmi, befogadó légkör létrehozása, kreatív módszertan alkalmazása, hogy élményszerű lehessen a zenetanulás, a klasszikus zenével való ismerkedés.

A települések kezében egy olyan eszköz áll rendelkezésre a közművelődési intézményrendszer szerepében, mellyel adott, hogy minél hatékonyabban és minél több, sokszínűbb lehetőséget kínáljanak a magaskultúra, a komolyzene megismertetésére. Azonban, hogy egy alap hajlandóság megfogalmazódjon bennük a műfaj hallgatásához és bevonódjanak az eseményeikre, nem elegendő csupán a kulturális szféra szegmenseire támaszkodni, hanem az elsődleges és másodlagos szocializációs színterekre is.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.
- 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti Alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. Magyar Közlöny, 17. sz. 406-412.
- Az EU ifjúsági stratégiája – befektetés és az érvényesülés elősegítése. Megújított nyílt koordinációs módszer a fiatalok előtt álló kihívások és lehetőségek kezelésére. (2009) Az Európai Közöségek Bizottsága, Brüsszel.
- Andorka, Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába. Budapest: Osiris Kiadó.
- Arendt, Hannah (1959): Society and Culture. In: Jacobs, Norman (eds.): Culture for the Millions? Mass Media in Modern Society. Boston, Beacon Press. 48-49. p.
- Bang, Ruth (1980): A segítő kapcsolat – mint a személyes segítség alapja. Pszichológianevelőknek. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bakacsi Zita (2012): A zenei aktivitás mértéke és jellemzői serdülőkorban. Módszertani Közlemények. 52. évf. 1. szám 2-13. p. URL: http://acta.bibl.u-szeged.hu/29099/1/modszertani_052_001_002-013.pdf
- Bárány Zsolt (2014): Magasművészet és tömegkultúra: a nem létező értékkülönbség nyomában. In: Olay Csaba - Weiss János (szerk.): A művészettől a tömegkultúráig. Budapest, L'Harmattan Kiadó. 37-59. p.
- Bauer Béla (2011): A kulturális szemlélet spiráljai a magyar fiatalok kulturális és szabadidős szokásainak különbözőségei az ezredfordulón. In: Bauer Béla - Szabó Andrea (szerk.): Arctalan (?) nemzedék: ifjúság 2000-2010. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. 221-247. p.
- Bayer József (2002): Globális média, globális kultúra. Magyar Tudomány. 47. évf. 6. szám 748-761.
- Csapó Benő (2000): A tantárgyakkal kapcsolatos attitűdök összefüggései. Magyar Pedagógia, 100. évf. 3. szám 343- 365.
- Deme Tamás (1994): Ami megtörténik, és ami van... : tanulmányok a művészetpedagógia és a művelődés köréből. Szent Gellért Egyházi Kiadó-Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest.

- Fekete Mariann – Tibori Tímea (2016): Az ifjúság szabadidő-felhasználása. In: Margón kívül - magyar ifjúságkutatás. 258-283. URL: http://www.ifjusagugy.hu/kotetek/Margon_kivul_2016_web.pd
- Horkheimer Max – Adorno, Theodore W. (1990): A felvilágosodás dialektikája. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Hunyadi Zsuzsa (2004): A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban. Budapest, Magyar Művelődési Intézet MTA Szociológiai Kutató Intézet.
- Janurik Márta (2007): Áramlatélmény az iskolai ének-zene órákon. Magyar Pedagógia, 107. évf. 4. sz. 295-320. URL: http://av.edia.hu/mped/document/Janurik_MP1074.pdf
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (2009): A kultúra változása – változások kultúrája. In: Antalóczy Tímea – Hankiss Elemér – Füstös László (szerk.): (Vész)jelzések a kultúráról. Budapest, MTA PTI. 18-84. p.
- Kiss Endre (2007): Globalizáció és jövőkutatás. Új komplexitás és új ténytérületek a két terület áthatásaiban. In: Magyar Tudomány. 168. évf. 9. szám 1136. p.
- Kuti Éva (2009): A kultúra iránti érdeklődés és kultúrafogyasztás alakulása a Nemzeti Médiaanalízis adatai alapján. In: Antalóczy Tímea – Hankiss Elemér – Füstös László (szerk.): (Vész)jelzések a kultúráról. Budapest, MTA PTI. 152-199. p.
- Nagy Ádám – Bodor Tamás – Dmocos Tamás – Schád László (2016): Ifjúságügy. Budapest: Enigma Kiadó.
- Panyi László (2015): Kulturális jog – kulturális feladatellátás – kulturális alapellátás. Megjegyzések a kulturális alapellátás fogalom- és rendszerbeli megközelítéseihez. In: Kulturális Szemle, 2. 1. sz. 32-41.
- Rousseau, Jean-Jacques (1997): Emil, avagy a nevelésről. Papyrus Book, Budapest
- Váradi Judit (2010): Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének? Faculty of Humanities of the University of Jyväskylä, Jyväskylä
- Vitányi Iván (2004): A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban – előszó. In: Hunyadi Zsuzsa (szerk.): A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban. Budapest, Magyar Művelődési Intézet MTA Szociológiai Kutató Intézet. 7-13. p.
- Wessely Anna (1998): A kultúra szociológiai tanulmányozása. In: Wessely Anna (szerk.): A kultúra szociológiája. Budapest, Osiris Kiadó. 7-27. p.
- Williams Raymond (1998): A kultúra elemzése. In: Wessely Anna (szerk.): A kultúra szociológiája. Budapest, Osiris Kiadó. 28-32. p.